

LUNNER KOMMUNE

**PLAN FOR KVALITETSSIKRING
AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN
I LUNNER KOMMUNE**

Gjelder fra 01.08.2009

Vedtatt av rådmannen i Lunner april 2009.

FORORD

Arbeidet med utvikling av en plan for kvalitetssikring av barns språkutvikling og lese- og skriveopplæring, har sin bakgrunn i det fokus som de siste årene har vært satt på viktigheten av en god, systematisk og tidlig innsats på disse områdene. Planen dekker aldersspennet fra 0 til 16 år og beskriver strategier, tiltak og rutiner som gjøres forpliktende for de parter som er omtalt i planen.

Planen skal også være en del av det forsvarlige tilsyn- og kvalitetssikringssystemet som skal bidra til at en som skole- og barnehageeier i Lunner kommune sikrer at alle barn, uavhengig av barnehage og skole, gis samme mulighet til å få en god start på språkutviklingen og lese- og skriveopplæringen sin. Derfor er det i planen lagt inn en rekke obligatoriske tiltak som på den ene siden skal sikre kontroll med den enkelte barn og elevs utvikling, og på den andre siden bidra til å ta i bruk god og funksjonell metodikk innen språk-, lese- og skriveopplæringen. Gjennomføringen av planen vil bli fulgt opp ved at lese- og skriveopplæringen jevnlig vil være et av fokusområdene i kommunens system for oppfølging av drift og resultater innen de ulike virksomhetsområdene.

Planen bygger på Skedsmo kommunes plan for lese- og skriveopplæring. Den er videreutviklet og justert av ei arbeidsgruppe bestående av medlemmer fra helsestasjon, barnehage, skole, PPT, bibliotek samt skolefaglig og barnehagefaglig rådgiver. Planen har underveis vært drøftet jevnlig i skole- og barnehageledermøtene.

Planen vedtas administrativt av rådmannen og gjøres gjeldende fra 1. august 2009.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	4
1.1 Planens utdanningspolitiske og pedagogiske forankring	5
1.2 Planens forhold til norskfaget	5
1.3 Planens oppbygging	6
2. STRATEGIPLAN	8
2.1 Helsestasjon	8
2.2 Barnehage	8
2.3 Skole	9
2.3.1 Kartlegging og tiltak	9
2.3.2 Foreldresamarbeid	11
2.3.3 Samarbeid med biblioteket	11
2.4 Minoritetspråklige barn	12
3. PLAN FOR OPPFØLGING AV ELEVER MED LESE- OG SKRIVEVANSKER	13
3.1 Screening og individuell kartlegging	13
3.1.1 Hvilke elever skal kartlegges individuelt?	13
3.1.2 Kvantitativ og kvalitativ kartlegging	14
3.1.3 Rutiner for kartlegging for tilpasset opplæring	14
3.2 Rutiner ved henvisning til PPT for utredning av lese- og skrivevansker	15
4. BESKRIVELSE AV HANDLINGSPLANEN	16
4.1 Handlingsplanen og tilpasset opplæring	16
4.2 Handlingsplanens oppbygging	16
4.2.1 Mål	16
4.2.2 Tiltak	17
4.2.3 Obligatoriske tiltak	17
4.2.4 Tid/Ansvarlig	17
4.3 Hovedområdene i handlingsplanen	17
4.3.1 Holdning og motivasjon til lesing og skriving	18
4.3.2 Språklig kompetanse	18
4.3.3 Bokstavkunnskap	19
4.3.4 Ordlesing	19
4.3.5 Leseforståelse	19
4.3.6 Skriving	20
4.3.7 Kartlegging	20
4.4 IKT og lesing/skriving	21
6. IDEBANK - LITTERATURLISTE	24
7. HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE	27

1. INNLEDNING

Å lære barn å lese og skrive har tradisjonelt blitt sett på som en av skolens viktigste oppgaver. For det enkelte barn er opplevelsen av å lykkes med å tilegne seg skriftspråket av stor betydning både for utvikling av selvbilde og motivasjon og for videre faglig utvikling. Barn som mislykkes i møtet med skriftspråket, risikerer på sikt å få store vansker både faglig og følelsesmessig. Forskning viser at ca. 80 % av alle barn lærer seg å lese og skrive uten store vansker, uavhengig av om skolen har en plan for skriftspråkinnlæring, lærernes kvalifikasjoner eller valg av leseopplæringsmetode (Hagtvet, 1999). Dette medfører at om lag 20 % av barna i et årskull av ulike årsaker ikke har en forventet progresjon i sin skriftspråklige utvikling. Det har vist seg at lese- og skrivevanskene til de fleste av disse barna vedvarer og forsterker seg med årene *hvis barna ikke blir fanget opp på et tidlig tidspunkt og får den hjelp de har behov for*. Det kan se ut som om lese- og skrivevansker sementeres rundt 2. eller 3. klasse (Badian 1988, Lyster 2000).

I dag foreligger det mye forskning som dokumenterer at det ved hjelp av en *helhetlig, forebyggende tilnærming til muntlig og skriftlig språkutvikling* er mulig å redusere størrelsen på gruppen barn som utvikler lese- og skrivevansker betraktelig (Hagtvet, 1996; Lundberg, Frost og Pettersen, 1998; Lyster, 1995). Imidlertid understrekes behovet for at slikt forebyggende arbeid tar til så tidlig som mulig. Dette understrekes også i St.mld. nr. 31 (2007-2008) Kvalitet i skolen: *"Tidlig innsats betyr at elever som har problemer med læringen, får hjelp så snart problemet avdekkes."* Det medfører et behov for å kartlegge barn og unge som ikke har tilfredsstillende læringsutvikling slik at tiltak raskt kan settes inn. Det blir også viktig å følge med gjennom hele grunnskoleløpet for å holde kontroll med elevenes læringsutvikling. *"Det må etableres en kultur for å gripe inn uansett alder"*. (St.mld nr. 31) Barnehagen og helsestasjon blir viktige partnere i arbeidet med å avdekke og forebygge bl.a. lese- og skrivevansker, både gjennom kartlegging og ved arbeid med ulike typer skriftspråkstimulerende aktiviteter. Lyster (2000) hevder i denne forbindelse at det allerede i førskolealder er mulig å finne ut hvilke barn som vil utvikle lesevansker, og at størsteparten av disse vanskene kan forebygges dersom det arbeides med språkstimulering fra tidlig alder. Om et barn mottar rett hjelp i rett tid eller ikke, kan i mange tilfelle bli avgjørende for om barnet vil utvikle en normal eller avvikende lese- og skriveferdighet.

I skriftspråklige fagmiljøer både i vårt eget land og internasjonalt understrekes det i dag at lesing og skriving ikke er ferdigheter barn tilegner seg en gang for alle gjennom den grunnleggende lese- og skriveopplæringen på skolen, men at dette er områder det må arbeides bevisst med på alle årstrinn i grunnskolen. Videre understrekes nødvendigheten av at elevene får opplæring i bruk av hensiktsmessige lesestrategier i møte med ulike teksttyper. Kunnskapsløftets fokus på arbeid med lesing og skriving som grunnleggende ferdigheter omfatter derfor også hele skoleløpet og alle fag.

1.1 Planens utdanningspolitiske og pedagogiske forankring

Arbeidet med utviklingen av planen er forankret i nasjonale skolepolitiske føringer og i Lunner kommunes egne styringsdokumenter. Sentralt er planen knyttet til Rammeplan for barnehagen, Opplæringslova, Kunnskapsløftet og Stortingsmelding nr. 31 (07/08) "Kvalitet i skolen". Lokalt er planen forankret i kommunens oppvekstplan, og har status som strategi- og handlingsplan for å virkeliggjøre de mål som er satt i denne planen.

Pedagogisk bygger planen på et læringssyn der barnet/eleven er en aktiv part i sin egen læringsprosess og ikke bare en passiv mottaker. Fordi elevene er forskjellige og utvikler seg i ulik takt, må opplæringen i så stor grad som mulig skal tilpasses den enkelte elev. Det samme læringssynet finner vi uttrykt hos Vygotsky (1982), som hevdet at god opplæring alltid må ta utgangspunkt i barnets/elevens nærmeste utviklingssone. Vygotsky beskrev denne nærmeste utviklingssonen som avstanden mellom det utviklingsnivå barnet befinner seg på, og det utviklingsnivå barnet viser at er innen rekkevidde gjennom de oppgaver det i dag mestrer med hjelp av andre, men ennå ikke har lært seg å mestre på egen hånd. "Stillasbygging" betegner en pedagogisk arbeidsform som er hensiktsmessig innenfor denne måte å tenke læring på. Begrepet ble i sin tid brukt av Bruner (1986) for å beskrive den hjelp pedagoger eller andre gir i barnets/elevens nærmeste utviklingssone. Hjelpen består i at det bygges et kognitivt reisverk som barnet/eleven kan vokse og utvikle seg i, og i at dette reisverket bygges ned og fjernes etter hvert som barnet/eleven blir i stand til å løse den aktuelle oppgaven på egen hånd. Innenfor en slik metodikk vil barnet/eleven få tilbud om nødvendig assistanse for å løse en oppgave så lenge det viser at det har behov for det. Målet er imidlertid at barnet/eleven etter hvert tilegner seg og automatiserer de strategier som tilføres i form av hjelp, og etter noen tid derfor ikke lenger har behov for "stillaset". Dette er noe mer enn å gi støtte. Det betyr at pedagogen innenfor den utviklingssone barnet/eleven befinner seg i, bygger på det som allerede mestres, og så hjelper det å utvikle denne ferdigheten videre.

"Strategier", slik begrepet er brukt her, er målrettede aktiviteter i form av tanker og handlinger som barnet/eleven planlegger å utføre for å bedre sin læring, eller for å mestre de oppgavene det møter i løpet av barnehage- og skolehverdagen. Elever som greier seg godt på skolen, har gjerne utviklet effektive læringsstrategier.

1.2 Planens forhold til norskfaget

Kunnskapsløftet innebærer at skolen skal prioritere utvikling av grunnleggende ferdigheter i alle fag. De grunnleggende ferdighetene er:

- Å kunne uttrykke seg muntlig
- Å kunne lese

- Å kunne regne
- Å kunne uttrykke seg skriftlig
- Å kunne bruke digitale verktøy

Disse ferdighetene er innarbeidet i læreplaner for fag. Alle lærere har derfor ansvar for at elevene får utvikle sine grunnleggende ferdigheter gjennom arbeidet med de ulike fagene. Vektlegging av lese- og skriveopplæring fra første årstrinn er understreket i Kunnskapsløftet. Selv om lesing og skriving er ferdigheter som alle lærere har ansvar for å hjelpe elevene med å videreutvikle, er selve innlæringen og de spesifikke målene i forhold til disse ferdighetene, lagt til norskfaget.

Norskfaget presenteres i Kunnskapsløftet som et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, dannelse og identitetsutvikling. I tillegg er det et ferdighetsfag. I handlingsplanen er det lagt vekt på å inkludere kun de sidene ved norskfaget som *fremmer lese- og skriveutviklingen*. Likevel har det vært vanskelig å trekke absolutte grenser mellom hovedmomentene som kun omhandler utvikling av lese- og skriveferdigheter og de øvrige hovedmomentene i norskplanen. Dette medfører at det, særlig på høyere årstrinn, forekommer noe overlapping. På ungdomsskolen vil for øvrig leseopplæringen, ved siden av å være tett knyttet til norskopplæringen, ha sterk tilknytning til alle fag der tekstlesing inngår som en del av opplæringen. Også i planen for barnehagen er det av og til vanskelig å skille mellom vanlige pedagogiske tiltak for barns generelle utvikling og tiltak som har direkte betydning for utviklingen av skriftspråklige ferdigheter.

Den kommunale handlingsplanen tar ikke stilling til spørsmål om hvorvidt leseopplæringen bør foregå med store eller små bokstaver, eller om når barn bør begynne å lære sammenhengende skrift, og om de da bør bruke stavskrift eller løkkeskrift. Dette er spørsmål det er til dels stor uenighet om i fagmiljøene, og som det overlates til den enkelte skole å ta stilling til.

1.3 Planens oppbygging

Planen er delt i to hoveddeler:

1. Strategiplan:

Strategiplanen omtaler et system med kartlegging og oppfølging av elevene fra helsestasjon via barnehage og ut 10. trinn. Den beskriver hvilke tester som skal gjøres på de ulike nivåene, hvordan nødvendig informasjon om elevene skal formidles mellom de ulike parter og hvilke tiltak som kan settes inn ut fra de resultatene elevene får. Den inneholder også en egen del med spesielt fokus på de elevene som trenger videre individuell kartlegging og oppfølging.

2. Handlingsplan:

Handlingsplanen er en detaljert gjennomgang av hvilke elementer som bør ligge inne i arbeidet med lesing og skriving fra barnehage og ut grunnskole. Det er innledningsvis gjort en beskrivelse av hovedelementene og deretter satt opp forslag til hvilke mål og tiltak som det bør arbeides med på de ulike årstrinnene. Denne planen må sees i sammenheng med det øvrige arbeidet med fagplaner, og vil være en god sjekkliste for å se om nødvendige arbeidsmål og tiltak er tatt med.

2. STRATEGIPLAN

Obligatoriske kartleggingsrutiner og spesielle innsatsområder.

2.1 Helsestasjon

Helsestasjonen har en omfattende og systematisk kontakt med alle barn fra 0 år og ut grunnskolen. Alle blir vurdert i forhold til syn, hørsel, språk og motorikk i denne perioden. Oppfølging foregår etter behov – også for barn som ikke går i barnehage. Disse vil kunne få tilbud hjemme eller i andre sammenhenger.

2 år - Kartlegging med SATS – ved indikasjon

SATS er en systematisk observasjon av to-åringers språkforståelse og språkproduksjon. Barnet får leke med miniatyrtugaver av kjente objekter som bamse, skje, kopp, seng, bukse osv og blir observert i forhold til hvordan det reagerer på spørsmål og oppgaver som blir gitt. På grunn av alderen fokuserer SATS primært på barnets språkforståelse, mens språkproduksjonen også blir nøye notert. Testen tas dersom det er andre indikasjoner eller mistanke om avvik i forhold til normal språkutvikling.

4år - Kartlegging med SPRÅK 4 – alle barn

SPRÅK 4 er et språkkartleggingsverktøy som er utviklet til bruk ved fireårskonklusjonen på helsestasjonene. Verktøyet består av et bildemateriell som danner bakgrunn for en dialog med barnet om hverdagssituasjoner. Helsesøster registrerer barnets svar på et skjema som er konstruert slik at en kan analysere barnets kjennskap til preposisjoner, begreper, farger, tall, årsakssammenhenger m.v.

5-6 år – Skolestartundersøkelse – alle barn

Utføres av helsesøster og skolelege. Omfattende undersøkelse som berører mange områder. Språk og problematikk rundt dette vurderes nøye.

For de elevene som viser mangelfull språkutvikling, er det utviklet rutiner for samarbeid/informasjonsutveksling mellom helsestasjonene og PPT/barnehage/skole. Rutinene er beskrevet i eget vedlegg.

2.2 Barnehage

Kartlegging med ALLE MED – alle barn

Kartleggingsverktøyet ALLE MED innføres som et hjelpemiddel for barnehagene til å få en oversikt over barnas ferdighetsnivå på ulike områder. Ett av områdene er også språk. Resultatene av kartleggingen brukes i foreldresamtaler og som et hjelpemiddel til å kunne sette inn stimulerende tiltak der det trengs. Resultatene danner også grunnlag for å vurdere nærmere

kartlegging med TRAS og hvilke barn det bør gis utfyllende informasjon om ved overgang til skole.

Kartlegging med TRAS – på indikasjon

TRAS – Tidlig registrering av språkutvikling – er et observasjonsmaterieell for språk og språkutvikling hos barn i barnehagen. Materiellet gjør det blant annet mulig å vurdere et barns språkutvikling i forhold til det som er forventet på ulike alderstrinn. Resultatene føres inn i egne skjemaer som gir en god oversikt over barnets språklige utvikling på ulike områder. Kartleggingen gjennomføres der det er nødvendig å skaffe seg en mer detaljert oversikt over barnets språkferdigheter.

Informasjon om de barna som trenger spesielle tiltak innen språkopplæring formidles videre til skolen gjennom de overgangsmøtene som etableres. Rutiner for dette er beskrevet i eget vedlegg.

2.3 Skole

På hver barneskole opprettes en leseveilederstilling med utgangspunkt i nasjonale ressurser til økning av lærertettheten i 1.-4. årstrinn. Leseveileder gis videreutdanning for bla. å kunne fungere som:

- veileder for kolleger i forhold til språkstimulering og opplæring i lesing og skriving – også med fokus på dette som grunnleggende ferdigheter i alle fag
- tilrettelegger og koordinator for tiltak for elever med spesielle behov inne området
- støttespiller for skolens ledelse i arbeidet med temaet
- lokal kompetanse på ulike tester og kartleggingsmaterieell
- kontaktperson mot PPT

2.3.1 Kartlegging og tiltak

ÅRSTRINN 1

Kartlegging: Obligatorisk nasjonal kartleggingstest i leseferdighet - 1. årstrinn

Informasjon overført fra barnehagene samt evt. lokale tester legges til grunn for å organisere leseopplæringstiltak.

ÅRSTRINN 2:

Kartlegging: Obligatorisk nasjonal kartleggingstest i leseferdighet – 2. årstrinn

Intensive lesekurs og evt. andre tiltak for elever med resultater under kritisk grense på Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i på **årstrinn 1**.

ÅRSTRINN 3:

Kartlegging: Obligatorisk nasjonal kartleggingstest i leseferdighet – 3. årstrinn

Intensive lesekurs og evt. andre tiltak for elever med resultater under kritisk grense på Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i på **årstrinn 2**.

ÅRSTRINN 4:

Kartlegging: Ingen obligatoriske prøver.

Intensive lesekurs og evt. andre tiltak for elever med resultater under kritisk grense på Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i på **årstrinn 3**.

ÅRSTRINN 5:

Kartlegging: Nasjonale prøver i lesing

Oppfølging med tiltak for elever med resultater på nivå en på de nasjonale prøvene.

ÅRSTRINN 6:

Kartlegging: Kartleggeren for 6. trinn

Intensive lesekurs og evt. andre tiltak ut fra resultatene som kommer fram ved bruk av Kartleggeren.

ÅRSTRINN 7:

Kartlegging: Kartleggeren for 7. trinn

Intensive lesekurs og evt. andre tiltak ut fra resultatene som kommer fram ved bruk av Kartleggeren.

ÅRSTRINN 8:

Kartlegging: Nasjonale prøver i lesing.

Oppfølging med tiltak for elever basert på informasjon fra barneskolen og for de elevene som har resultater på nivå en på de nasjonale prøvene.

ÅRSTRINN 9:

Kartlegging: Nasjonale prøver i lesing

Oppfølging med tiltak for elever med resultater på nivå en på de nasjonale prøvene.

I tillegg til de obligatoriske nasjonale prøvene og testene kan skolene også ta i bruk andre verktøy som for eksempel Kartleggeren, Carlsten, Arbeid med ord mfl.

ÅRSTRINN 10:

Kartlegging: Ingen obligatoriske prøver.

Fortsatt oppfølging med tiltak for elever med spesielle behov.

2.3.2 Foreldresamarbeid

2.3.2.1 Foreldresamtaler/utviklingssamtaler i barnehage og skole

Resultatene fra kartleggingen med de ulike kartleggingsverktøyene og prøvene tas opp med barn/elever og foreldre som en del av innholdet i de faste foreldresamtalene/utviklingssamtalene.

2.3.2.2 Kurs og informasjon for foreldre med elever som deltar på tiltak i skolen

Disse kursene er et samarbeid mellom skolene og PP-tjenesten. På disse kursene blir det orientert om ulike former for lese- og skrivevansker, og foreldrene får konkrete tips om hvordan de kan støtte sine barn i skolearbeidet.

2.3.2.3 Foreldremøter i barnehage og skole

Informasjon om barnehagens opplegg med forberedende leseaktiviteter og skolens opplegg rundt lese- og skriveopplæring, og hvordan foreldrene best kan følge opp denne, gjøres obligatoriske som tema på foreldremøter på alle nivåer fra barnehage tom 5. årstrinn. På de øvrige årstrinn bør temaet tas opp med jevne mellomrom helt ut ungdomsskolen.

2.3.3 Samarbeid med biblioteket

Barnehagene:

- Liten gruppe på besøk minst en gang i året – kanskje spesielt førskolebarn. På Grua går besøket til barnebokstua på skolen.

Skole:

- 1. årstrinn. Bibliotekar deltar på foreldremøte etter jul og orienterer lærere og foreldre om aktuelle bøker for barn i denne årsgruppa + inspirerer og informere om lesing. Skolen har lesing som tema på dette foreldremøtet. Ansvarlig – rektor/kontaktlærer og folkebibliotek.
- 1. årstrinn. Skolen sikrer at elevene får besøke biblioteket på skolen jevnlig så tidlig som mulig. Ansvarlig – rektor/kontaktlærer.
- 3. årstrinn. Besøk på folkebiblioteket i forbindelse med den kulturelle skolesekken. Ansvarlig – den kulturelle skolesekken og folkebiblioteket.
- 5. årstrinn. Kurs om fagbøker på skolebiblioteket. Ansvarlig – skolebibliotekansvarlig eller kontaktlærer.
- 8. årstrinn. Søkekurs. Hvordan søke i bibliotekets katalog og finne bøkene igjen i hyllene. Ansvarlig – folkebiblioteket i samarbeid med skolen.

Folkebiblioteket kan, etter avtale, bidra med:

- Ideer og innspill til innredning og utstyr til skolebiblioteket
- Informasjon om ulike eksterne kurs, for eksempel om nyere barne- og ungdomslitteratur

- Ideer til innkjøp av bøker
- Katalogisering av bøker
- Lære opp skolebibliotekansvarlig og være veileder for denne
- Delta i møter med skoler og barnehager med fokus på nye bøker, hvilke bøker som egner seg til ulike aldersgrupper - gutter/jenter, ideer til leseaktiviteter med mer.

2.4 Minoritetsspråklige barn

Minoritetsspråklige barn må ha spesiell oppmerksomhet i dette arbeidet. Både helsestasjonen, barnehagene og skolene må ta i bruk tilgjengelig test- og kartleggingsmateriell for denne gruppen for å sikre at det settes inn tidlig og riktig innsats i språkopplæringen. Opplæringsloven gir denne gruppen elever spesielle rettigheter i skolen: *”Elevar i grunnskolen med anna morsmål enn norsk og samisk har rett til særskild norskopplæring til dei har tilstrekkeleg dugleik i norsk til å følgje den vanlege opplæringa i skolen.”* (Jfr. §2.8) I skolen krever tiltak for denne gruppen elever enkeltvedtak. Det vil bli utviklet en egen handlingsplan for oppfølging av arbeidet med språk- og språkutvikling hos minoritetsspråklige barn og ungdom i aldersgruppen 0 – 16 år. De konkrete konsekvensene av denne planen innarbeides i leseplanens handlingsdel.

3. PLAN FOR OPPFØLGING AV ELEVER MED LESE- OG SKRIVEVANSKER

3.1 Screening og individuell kartlegging

Hensikten med å kartlegge elevenes leseferdighet nærmere, er å finne et grunnlag for å kunne gi elevene en best mulig tilpasset opplæring. Dette vil både heve elevenes prestasjoner i lesing/skriving, gi dem økt selvfølelse og bedre ferdigheter til å fungere i samfunnet.

3.1.1 Hvilke elever skal kartlegges individuelt?

Alle elever i Lunner skal få kartlagt sine leseferdigheter på 1., 2., 3., 5., 6., 7., 8. og 9. årstrinn gjennom bruk av Utdanningsdirektoratets obligatoriske kartleggingsprøver, de nasjonale prøvene eller Kartleggeren. For kartleggingsprøvene skal resultatet plasseres over eller på/under en fastsatt bekymringsgrense. Elever under bekymringsgrensen følges opp spesielt. For de nasjonale prøvene vil elever som får resultater på nivå 1 på barnetrinnet og nivå 1 på ungdomstrinnet måtte sjekkes ut nærmere. Elever på alle trinn som havner i ”bekymringssonen” i testene nedenfor bør ta delprøver fra ”Språk 6-16” (Setningsminne - Ordspenn – Begrep) og Carlstens diktatprøver.

Årstrinn 1:

Elever som har resultater under kritisk grense på to eller flere av disse oppgavene, skal få tilbud om intensivt lesekurs eller andre tiltak på årstrinn 2:

- (Punktene kommer senere)

Årstrinn 2:

Elever som har resultater under kritisk grense på to eller flere av disse oppgavene, skal få tilbud om intensivt lesekurs eller andre tiltak på årstrinn 3 ([oppgavenavnene må sjekkes mot siste utgave](#)):

- Orddiktat (hefte 1)
- Fra ord til bilde (hefte 2)
- Fra bilde til ord (hefte 2)
- Setningslesing (hefte 2)
- Instruksjon (hefte 2)

Årstrinn 3:

Elever som har resultater under kritisk grense på to eller flere av disse oppgavene, skal testes videre individuelt og tiltak vurderes etter det.

- Ordlesing : Fra ord til bilde (hefte 1)
- Analyse av sammensatte ord (hefte 1)
- Ordlesing: Fra bilde til ord (hefte 1)
- Setningslesing (hefte 2)

- Instruksjon (hefte 2)

Årstrinn 5:

Elever som har resultater på nivå 1 på nasjonale tester skal testes ut videre individuelt og tiltak vurderes etter det.

Årstrinn 6:

Elever som har tydelige avvikende resultater på Kartleggeren skal vurderes for videre særskilt individuell oppfølging.

Årstrinn 7:

Elever som har tydelige avvikende resultater på Kartleggeren skal vurderes for videre særskilt individuell oppfølging.

Årstrinn 8:

Elever som har resultater på nivå 1 på nasjonale tester skal vurderes/testes individuelt og tiltak settes inn etter det.

Årstrinn 9:

Elever som har resultater på nivå 1 på nasjonale tester skal vurderes/testes individuelt og tiltak settes inn etter det.

Det kan også oppstå grunner til å vurdere om en elev burde kartlegges individuelt også utenom de obligatoriske screeningene, f. eks. når det kommer tilflyttede elever eller når en elev har en dårligere faglig utvikling i lesing/skriving enn forventet.

3.1.2 Kvantitativ og kvalitativ kartlegging

Kartleggingene bør være både kvantitative og kvalitative. Ved en kvantitativ kartlegging får en avklart om en elev kan eller ikke kan en bestemt ferdighet helt på egen hånd. Ved en kvalitativ kartlegging, som også kalles dynamisk, er det interessant å avklare med hvilke strategier eleven løser oppgavene og hva som må tilføres av støtte og hjelp for at oppgaver som i utgangspunktet er for vanskelige, likevel kan løses.

En kan kombinere disse to kartleggingstypene ved at en lar en elev først prøve seg på en screeningtest, f. eks. Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøver eller Carlstens kartleggingsprøver helt på egen hånd. Deretter setter testlederen seg sammen med eleven og får ham eller henne til å fortelle hvordan de tenker når de forsøker å løse oppgavene. Testlederen gir så litt støtte i arbeidet og vurderer hvor mye som skal til av hjelp for at eleven skal klare de ulike oppgavetyper.

3.1.3 Rutiner for kartlegging for tilpasset opplæring

1. Eleven gjennomgår en screeningtest – enten individuelt eller i klassen.

2. Skolen velger selv hvilket testopplegg den vil bruke for å få et best mulig utgangspunkt for å utarbeide et opplegg for tilpasset opplæring for eleven.

Forslag til enkelt testmateriell som kan administreres og tolkes av alle:

Ordkjedetesten, C.T. Carlstens tester

Testmateriale som er mer krevende og som trenger noe kompetanse:

Arbeidsprøven, Språk 6 – 16, STAS, SL 40, SL 60, Arbeid med ord kartleggingsmateriell,

Ringeriksmaterialet (barnehage og 1. årstrinn),

Aston Index er en lese- og skrivetest som krever noe mer forkunnskaper og LOGOS er en databasert test som krever sertifisering.

Det kan være aktuelt å utarbeide en ”pakkeløsning” med utvalgte oppgaver fra forskjellige testtyper. Noen av testoppgavene må være skriftlige.

3. Resultatene fra testingene presenteres i en testrapport som også legges fram for foresatte. Det blir satt i gang særskilt tilrettelegging innenfor rammen av tilpasset opplæring. Denne opplæringen skal bygge på resultatene om elevens sterke og svake sider innenfor lesing/skriving, og følge forslagene til tiltak som i presenteres i rapporten.

4. Elevens utvikling vurderes på nytt etter en avtalt periode med særskilt tilrettelegging. Det vurderes også om eleven i denne perioden har vist større framgang enn tidligere, om det er grunn til å forvente at denne framgangen vil fortsette ved hjelp av de tiltakene som er, eller om eleven bør drøftes med PPT med tanke på videre utredning.

3.2 Rutiner ved henvisning til PPT for utredning av lese- og skrivevansker

Hvis en elev har vist liten framgang etter den avtalte perioden med særskilt tilrettelegging, bør skolen vurdere om han bør utredes videre hos PPT. Det forutsettes da at punktene under 3.1.3 er gjennomført. Rutine for henvisning til PPT er beskrevet i eget vedlegg.

4. BESKRIVELSE AV HANDLINGSPLANEN

4.1 *Handlingsplanen og tilpasset opplæring*

Tilpasset opplæring er ifølge Opplæringslovens § 1 – 2 et overordnet prinsipp i all opplæring. I handlingsplanen er dette prinsippet søkt ivaretatt ved at målene i planen er gjort forpliktende som mål det skal arbeides mot på det årstrinnet de står. På individnivå er planen tenkt brukt slik at elever som ikke har nådd målene for ett årstrinn, fortsetter å arbeide med disse målene så lenge det er behov for dette. På grunn av den normale variasjonen blant elevene på ett og samme årstrinn vil læreren derfor til enhver tid måtte forholde seg til målene både ett og to trinn under og over det trinnet hun eller han underviser på.

I utformingen av planen er det videre tenkt at det, ved at man tar for seg målene på ett og ett hovedområde fra barnehagen til 10.årstrinn, skal være mulig å følge trinnene i barns normalutvikling innenfor de enkelte hovedområdene. På denne måten vil det til enhver tid være mulig å kartlegge på hvilket nivå i utviklingen en enkelt elev befinner seg og dermed hvilke mål det er hensiktsmessig at denne eleven arbeider mot. Ved å gå inn på tiltakene som står oppført i tilknytning til de aktuelle målene, vil læreren også få forslag til metodiske opplegg som eleven kan ha nytte av.

I skolens ny læreplan, ”Kunnskapsløftet”, er det satt opp kompetansemål etter 2., 4. 7. og 10. årstrinn. Skolene skal selv utarbeide lokale læreplaner for alle årstrinn som fører fram til disse målene. Kommunens plan for kvalitetssikring av lese- og skriveopplæringen vil være retningsgivende for skolene under utarbeiding av de lokale læreplanene for lese- og skriveopplæringen.

4.2 *Handlingsplanens oppbygging*

Handlingsplanen består av fem kolonner med overskriftene **hovedområder**, **mål**, **tiltak**, **obligatoriske tiltak** og **tid/ansvarlig**. Med unntak av hovedområder, som blir beskrevet i neste hovedpunkt, vil de øvrige bli beskrevet nedenfor.

4.2.1 *Mål.*

Leseutviklingen består av flere ulike dimensjoner som har innvirkning på hverandre: Fonologisk bevissthet, ordavkoding, flyt i lesingen, leseforståelse og leseinteresse (Lundberg & Herrlin 2008). For å få en full oversikt over en elevs leseferdighet, er det nødvendig å ta hensyn til alle disse dimensjonene.

I hovedsak er målene i handlingsplanen formulert som *mål på individnivå*, og beskriver en bestemt type opplevelse, innsikt, atferd eller ferdighet som det er rimelig å forvente at *de fleste* barn/elever

skal utvikle på det tidspunkt det enkelte mål står oppført i planen. Ved at samtlige mål er gjort forpliktende, og derfor ikke kan velges bort, har det vært ønskelig å gi føringer for hva som skal være den enkelte pedagogs *hovedfokus* i arbeidet med barnas/elevenes skriftspråklige utvikling på det enkelte trinn i opplæringen. På skolen må innholdet i planen på alle årstrinn integreres med målene i norskfaget slik disse er uttrykt i Kunnskapsløftet. Videre er enkelte mål vurdert som så omfattende at de er oppført som mål for flere årstrinn. I valg av målformulering har det i så stor grad som mulig vært forsøkt å gjøre målene konkrete og målbare. Det skal, både på individ- og gruppenivå, være mulig å etterspørre hvorvidt og i hvilken grad de enkelte mål er nådd. På denne måten vil målene på individnivå også fungere som standarder for lesing.

Når det gjelder målene på hovedområdet kartlegging (se 4.3.7), er disse formulert som *mål på systemnivå*. Her er målet at skolen ved hjelp av gode kartleggingsrutiner nøye skal kunne overvåke den enkelte elevs skriftspråklige utvikling, og på denne måten raskt oppdage om en elev ikke følger forventet progresjon. Dette vil gjøre det mulig for skolene å gi eleven ekstra hjelp og støtte så snart som mulig etter at et problem oppstår, og bidra til å hindre at elevens vansker sementeres.

4.2.2 Tiltak

Til hvert av målene er det utarbeidet forslag til egnede metodiske tiltak. Det er viktig å understreke at listen over tiltak som vurderes som egnede til å oppfylle målene i planen, ikke er ment å være uttømmende. Som det framgår av planen, er mange av de foreslåtte tiltakene aktiviteter som også i dag inngår som en del av det metodiske opplegget i de fleste barnehager/skoler.

Til handlingsplanen er det utarbeidet en litteraturoversikt med utgangspunkt i metodene som er oppført i kolonnen for tiltak samt en mer omfattende idébank (jf. vedlegg ?)

4.2.3 Obligatoriske tiltak

Enkelte tiltak blir ansett som så viktige og velegnede i arbeidet med å nå mål i handlingsplanen at vi har valgt å gjøre disse tiltakene obligatoriske. Foruten tiltak i tilknytning til foreldresamarbeid dreier dette seg i hovedsak om ferdigutviklede undervisningsopplegg med dokumentert effekt, samt gjennomføring av ulike kartleggingsprøver på årstrinnsnivå og individuell kartlegging for elever med resultater under kritisk grense.

4.2.4 Tid/Ansvarlig

Denne kolonnen inneholder tidspunkt for gjennomføringen av de ulike tiltakene, samt en oversikt over hvem som har ansvaret for at det enkelte tiltak blir gjennomført.

4.3 Hovedområdene i handlingsplanen

Nedenfor følger en beskrivelse av hvert av de sju hovedområdene i planen. Enkelte hovedområder har størst relevans for den tidlige skriftspråkopplæringen, og er derfor ikke å finne i planene for

høyere årstrinn. Det understrekes imidlertid at det er av avgjørende betydning at lærere på alle trinn kjenner innholdet av planen på de årstrinnsnivåene som er under det nivået de underviser på, slik at elever som fortsatt har behov for å arbeide mot mål på et lavere nivå, får mulighet til å gjøre dette.

4.3.1 Holdning og motivasjon til lesing og skriving

Blant leseforskere er det stor enighet om at leseferdighet utvikles gjennom å lese. Dette medfører at det blir en viktig pedagogisk oppgave å legge til rette for at barn utvikler en positiv holdning til bøker og lesing. Det er i dag mye dokumentasjon på hvor betydningsfullt det er for utviklingen av framtidig leseferdighet at barn tidlig i livet opplever lesing som nyttig, morsomt og viktig. Samtidig vet vi at leseferdighet er en *kulturskapt* ferdighet. Det betyr at behovet for å tilegne seg denne ferdigheten ikke er medfødt, men må skapes. Barn som befinner seg i et miljø der bøker er synlige og brukes til høytlesing, der det lekes med språket og der barnet tidlig får erfare at ting som sies, også kan skrives, vil etter hvert utvikle nysgjerrighet og behov for selv å lære seg å lese og skrive. Videre vet vi hvor viktig det er at barn på alle nivåer i skriftspråkutviklingen møter tekster som oppleves som spennende og meningsfulle, og likeledes at de selv opplever gleden og nytten ved å få skrive for en mottaker.

Foreldrene er viktige samarbeidspartnere i arbeidet med å utvikle så vel barns lese- og skrive lyst som deres lese- og skriveglede. I handlingsplanen er derfor foreldresamarbeid og foreldremøter om hvordan foreldre kan bidra i sine barns lese- og skriveutvikling gjort obligatoriske både i barnehagen og på flere årstrinn.

4.3.2 Språklig kompetanse

To aspekter ved utviklingen av språklige kompetanse synes å være viktig for at barn skal tilegne seg gode språklige ferdigheter. Det ene er at barnet utvikler en generell *språkforståelse* som gjør at ord, setninger og tekster det leser, representerer begreper barnet kjenner og forstår. Det andre er at barnet er i stand til å rette oppmerksomheten sin bort fra innholdssiden til *formsiden* i språket. For begynnerleseren medfører det å utvikle forståelse for at talespråklige ytringer kan deles i ulike elementer som ord, orddele (morfemer), stavelser og språkllyder (fonemer). Den etter hvert så kjente "leseformelen" beskriver hva lesing består av: *Lesing = avkoding x forståelse*. For at begge disse aspektene skal være ivaretatt i handlingsplanen, har vi innenfor hovedområdet språklig kompetanse valgt å skille mellom mål for utvikling av *talespråk* og mål for utvikling av *språklig bevissthet*.

Nyere forskning (Niedersøe m.fl, 2006) har vist at størrelsen på ordforrådet har stor betydning for både den første leseinnlæringen, og lesehastighet og leseforståelse for den erfarne leseren. Denne

kunnskapen er tatt inn i planen ved at det er tatt med mål for utvikling av ordforråd innenfor dette hovedområdet på alle årstrinn.

4.3.3 Bokstavkunnskap

Også innenfor dette hovedområdet har vi funnet det hensiktsmessig å operere med to typer mål; mål for utvikling av elevens *formelle* og *funksjonelle* bokstavkunnskap. Å ha *formell* bokstavkunnskap innebærer å kunne skille mellom ulike bokstavformer og å kunne kjenne igjen og navngi den enkelte bokstav (jf. Frost 1999). *Funksjonell* bokstavkunnskap innebærer å kunne kjenne igjen bokstavene og forbinde disse med bokstavens korresponderende språklyder. Siden det forventes at de fleste elever har automatisert sin bokstavkunnskap i løpet av småskoletrinnet, utgår bokstavkunnskap som eget hovedområde i handlingsplanen etter 4. årstrinn.

4.3.4 Ordlesing

Innenfor hovedområdet ordlesing, er det for pedagogen hensiktsmessig å kunne skille mellom begrepene "logografisk", "fonologisk/alfabetisk" og "ortografisk" lesing. En *logografisk leser* (begynnerleser) vet at det er forbindelse mellom skrevne og uttalte ord, gjenkjenner kjente helord som ordbilder, men har ikke nødvendig kunnskap om sammenhengen mellom språklyd og bokstav til å kunne avkode ukjente ord. Den *fonologisk/alfabetiske leseren* (overgangsleseren) har lært seg formen og navnet på bokstavene, vet at ord kan deles opp i språklyder, forstår sammenhengen mellom språklyd og bokstav og kan i møtet med ukjente ord benytte denne kunnskapen til å lydere bokstavene og sette dem sammen til meningsbærende enheter. Barnet har nå "knekt lesekode". I begynnelsen går lesingen sakte, men etter hvert som barnet får mer trening, går avkodingen raskere, og barnet får stadig med seg mer av innholdet i teksten. *Ortografisk lesing* vil si at leseren, straks han eller hun ser ordet, både vet hvordan ordet uttales og hva det betyr. Det er godt dokumentert at bevisst arbeid med stavelses- og morfemlesing er en effektiv metode til å hjelpe elever til å utvikle en ortografisk lesestrategi. Målet er at elevene skal utvikle seg til sikre lesere. En *sikker leser* er en leser som i sitt møte med ulike typer tekster til enhver tid benytter den avkodningsstrategi han eller hun måtte ha bruk for (jf. Veiledning til L-97 i lese- og skriveopplæring, kap. 4).

I handlingsplanen inngår ordlesing som hovedområde til og med 7. årstrinn.

4.3.5 Leseforståelse

Målet for all lesing er å forstå ordene og teksten som leses. For begynnerleseren dreier dette seg om at ord og etter hvert enkle tekster som avkodes, gjenkjennes og gir mening. Etter hvert som elevene møter mer avanserte tekster i ulike sjangre er det nødvendig at de lærer seg strategier for å forstå og tilegne seg innholdet i disse tekstene. Av slike strategier kan nevnes ferdighet i å ta i bruk egen

forforståelse i møtet med ny tekst, til å overvåke egen forståelse under lesing, til å lese ”mellom linjene” og til å oppsummere hovedinnholdet i teksten.

I handlingsplanen for 8. – 10. årstrinn opereres det med hovedområdet tekstlesing. Målene i tilknytning til dette hovedområdet forutsetter at elevene har nådd de mål som er beskrevet under hovedområdene språklig kompetanse, ordlesing og leseforståelse på barnetrinnet. Det presiseres at for elever som ikke har utviklet en ortografisk avkodingsstrategi og en god leseforståelse når de begynner på 8. årstrinn, er det av avgjørende betydning at arbeid med målene som er beskrevet innenfor disse hovedområdene i planene for barnetrinnet, fortsetter også på ungdomsskolen.

4.3.6 Skrivning

På samme måte som for lesingens vedkommende, opereres det i faglitteraturen ofte med en ”formel” for skrivning: *skrivning = motivasjon x innkoding x budskapsformidling* (Rygvold, 1999). Hva som legges i begrepet motivasjon brukt i denne sammenhengen, er allerede beskrevet ovenfor i kap. 4.3.1. ”Innkoding” står for den tekniske ferdigheten som er nødvendig for å formidle et budskap eller en idé. I handlingsplanen er det valgt å bruke betegnelsen *ortografisk skrivning* om dette fenomenet, mens det i stedet for ”budskapsformidling” er valgt betegnelsen *tekstskaping*. Som det går fram av planene på de forskjellige årstrinnene i handlingsplanen, er det til dels stor grad av parallell utvikling mellom målene henholdsvis under tekstskaping og hovedområdet leseforståelse og under ortografisk skrivning og hovedområdet ordlesing. Dette både begrunnes med - og understreker - at lesing og skrivning er aktiviteter som oftest går hånd i hånd. Når det gjelder mål for området tekstskaping for 8. – 10. klasse, henvises det i handlingsplanen til fagplanen for norskfaget i Kunnskapsløftet.

4.3.7 Kartlegging

Handlingsplanen legger opp til at det skal foretas kartlegging av barns skriftspråklige utvikling både i barnehage og skole. Handlingsplanen inneholder i hovedsak kartleggingsprøver beregnet til gjennomføring på gruppenivå (screeningsprøver). Tester egnet til videre utredning av vanskene til de barn/elever som screeningsprøvene viser at ikke har en forventet utvikling innenfor lesing og skrivning, er beskrevet annet sted i planen.

Resultatene av kartleggingen rapporteres til skolens ledelse og inngår som en del av det lokale skoleutviklingsarbeidet. Det vil også bli foretatt innsamlingen av resultatene fra all obligatorisk kartlegging av leseferdighet på kommunenivået. Resultatene blir bearbeidet og brukt som en del av systemet for kvalitetssikring av arbeidet i skole og barnehage i Lunner kommune.

4.4 IKT og lesing/skriving

Utviklingen av digitale medier medfører et behov for et mer nyansert lese- og skrivebegrep og en ny forståelse av lese- og skriveaktivitetene. At vi blar og kan ta på sidene, kontra det at vi klikker og så skjer det noe på skjermen, har innvirkning på evnen til innlevelse og oppmerksomhet.

Aktivitetene vi gjør på en datamaskin og som ikke er knyttet til selve lesingen, forstyrrer den mentale innlevelsen, i følge Anne Mangen (2008) ved Lesesenteret, Universitetet i Stavanger. Hun hevder at når det snakkes om lesing i dag, må en være mye mer spesifikk når det gjelder hvilken lesing man snakker om. Det hevdes for eksempel at barn leser mindre eller dårligere enn før. Selv om barn og unge ikke leser like mange romaner i bokform, kan man allikevel mene at de leser like mye eller kanskje mer enn før. Det meste av det de gjør på en datamaskin, med mobilen eller med andre nye teknologier, er nettopp å lese og skrive.

Men bruk av digitale medier medfører også nye utfordringer. Lesing på skjerm gir en ny form for orientering. Leseren mister helheten og deler av den fysiske følelsen. Boka er en fysisk ting som gir en annen ro. Leseren kan "kjenne" hvor lang teksten er ut fra bokas tykkelse. Teksten beveger seg ikke på papiret. Det gjør den når den ruller på skjermen. Dette bør være med i vurderingen av bruk av digitale læremidler. De teknologiske mulighetene legger til rette for et utall mobile og flyktige læringsformer, men vi vet foreløpig altfor lite om hvordan en slik mobilitet og flyktighet innvirker på læringsutbyttet. Læring krever tid og mental anstrengelse, og det legger ikke de nye mediene til rette for. Og det er ikke bare snakk om skjerm eller bok. Lesebrettet og mobiltelefonen er eksempler på forskjellige typer skjermlesing, og det er også forskjell på å lese en tekst i ei bok og å lese en utskrift av en pdf-utgave av boka. Det snakkes om forskjellige produkter med forskjellige egenskaper.

De som vokser opp i dag, opplever skjermtknologier og skjerm som sitt nærmeste lesemedium. For dem føles det naturlig. Det å lese trykt tekst i en bok er faktisk unaturlig for enkelte. Boka er det mediet og den formen dagens voksne er vant med. Bokteknologien er grunnlaget for vår leseopplæring og leseutvikling, og på den måten definerer boka vår forståelse av begrepet lesing. Men dette er i ferd med å endres. Dette må vi også ha en bevissthet omkring.

Elever med lese- og skrivevansker og/eller språkvansker er ofte avhengige av alternative måter å tilegne seg informasjon og kunnskap på. Ulike digitale hjelpemidler har gitt barn, unge og voksne med lese- og skrivevansker og/eller språkvansker helt nye muligheter for tilgang til skriftlig kunnskap og informasjon, samt produksjon av tekst. Man opplever også en åpnere holdning til å ta kompensatoriske løsninger i bruk ved lesing av tekst. Dette skyldes nok økt krav til lese- og skriveferdighet i samfunnet generelt og at lesehjelpemidlene har blitt flere, bedre og mer brukervennlige og rimeligere. Mye tyder på at flere pedagoger også har blitt mer oppmerksomme på de muligheter IKT representerer som et lesehjelpemiddel.

Bruk av IKT-baserte lære- og hjelpemidler fungerer i hovedsak som et hjelpemiddel i forhold til avkodingsdelen av leseprosessen (lesing = avkoding x forståelse). Når det gjelder å få hjelp til å forstå det man leser, gir IKT en del muligheter, bla. å regulere opplesingstempoet og å kunne få repetert teksten på ord, setning og avsnittsnivå.

Ved bruk av IKT som lesehjelpemiddel, som ved ”tradisjonell” lesing, vil gode arbeidsmåter og metoder som tilpasses den enkelte elev, være en forutsetning for å kunne nyttiggjøre seg dette fullt ut. Eleven må få opplæring i verktøyene, og pedagogen må tilrettelegge og veilede i forhold til bruk av metoder og strategier som kan støtte opp om leseforståelsen. Elever med språkvansker eller andre tilleggsvansker vil kreve spesiell tilrettelegging, tilpasning og oppfølging av lærer. Det gjelder å finne frem til verktøy og arbeidsmåter som passer for den enkelte elev samt å sørge for at pedagoger og medhjelpere har nødvendig kompetanse i bruk av disse hjelpemidlene.

5. REFERANSER

- Badian, N. (1988): *The prediction of good and poor reading before kindergarten entry: A nine year follow-up. Journal of Learning Disabilities*, Vol.21, No. 2, 98-103
- Kunnskapsdepartementet (2006): *Rammeplan for barnehagen*. Oslo: Akademika AS
- Bruner, J. (1986): *Actual minds, possible worlds*. Boston, Mass: Harvard University Press
- Frost, J. og Nielsen, J. (2000): *IL-basis. Veiledning og håndbok*. Dansk Psykologisk Forlag
- Frost, J. (2003): *Prinsipper for god leseopplæring. Innføring i den første lese- og skriveopplæringen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Frost, J., Møller Sørensen, P., Bone, W. og Precht Dolva, K. (2005): Leselærerprosjektet i Skedsmo 2004 – 2005. Effekten av et lesemetodisk opplegg på årstrinn 3 for elever under kritisk grense. *Spesialpedagogikk*.nr. 9/05 (Forskningsutgave), 45 - 59
- Hagtvet, B. E. (1996): *Fra tale til skrift. Om predikasjon og utvikling av leseferdighet i fire- til åtteårsalderen*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag
- Hagtvet, B. E. (1999): Lærerutdanningen og de lese- og skrivesvake. *Spesialpedagogikk*, nr. 3/99, 13
- Lundberg, I., Frost, J. og Pettersen, O. (1988): Effects of an Extensive Program for Stimulating Phonological Awareness in Preschool Children. *Reading Research Quarterly* 23, 263-284
- Lundberg, I. og Herrlin, K. (2008): *God leseutvikling – kartlegging og øvinger*. Oslo: Cappelen Damm AS
- Lyster, S – A. H. (1995): *Preventing reading and spelling failure: the effects of early intervention promoting metalinguistic abilities*. Doktoravhandling, Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo
- Lyster, S – A. H. (2000): Ikke vent og se! *Dyslektikeren*, nr. 1/00
- Mangen, Anne. (2008): *Hvorfor Leser vi dårligere på skjerm?*
<http://lesesenteret.uis.no/forside/nyheter/article12423-1037.html>. Lesesenteret, Universitetet i Stavanger
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2005): *Kunnskapsløftet Læreplan for grunnskolen og videregående opplæring*
- Kunnskapsdepartementet (2006): *Opplæringslova*.
- Niedersøe, J., Madsbjerg, S., Frost, J. og Sørensen, P M.,(2006): Det tidlige sprogs betydning for læseindlæringen, *Psykologisk Pædagogisk Rådgivning*, nr. 2/06, 162 - 171
- Rygvold, A. L. (1999): Lese- og skrivevansker. I: Asmervik, S., Ogden, T., Rygvold, A.L., (red): *Innføring i spesialpedagogikk*, Oslo: Universitetsforlaget
- Stortingsmelding nr. 23 (1997-1998): *Om opplæring for barn, unge og voksne med særskilte behov*.

Stortingsmelding nr. 30 (2003 -2004): Kultur for læring

Vygotsky, L. S. (1982): *Tænkning og sprog*. København: Reitzel

6. IDEBANK - LITTERATURLISTE

Allard, B., Rundquist, M., og Sundblad, B. (2006): *Den nye LUS boken*. Oslo: Cappelen Akademisk

Aga, E. (1990): *Lese-/skrivevansker. Forebygging og spesialpedagogiske tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget

Andreassen, A. B. og Vik, M. (1987): *Lesekursprosjektet i Stavanger 1985-87*. PPT, Stavanger kommune

Bollerslev, P., Frost, J. og Hagtvat, B. E. (1994): *Lærerveiledning til Trylleskipet*. Oslo: Universitetsforlaget

Bone, W og Damsgaard, K. (2000): *Implementering av de individuelle prøvene i det dynamiske kartleggingsmateriellet IL-basis. Et bidrag i arbeidet med å forebygge lese- og skrivevansker*. Innovasjonsrapport til 4. avdeling spesialpedagogikk, Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo

Bråthen, I. (1994): *Skriftspråkets psykologi. Om forholdet mellom lesing og skriving*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS

Dahle, A. E. (2001): Leseboka i endring med fokus på lærerrollen. *Spesialpedagogikk* Nr. 6/01, 12-17

Dysthe, O. (1993): *Ord på nye spor. Innføring i prosessorientert skrivepedagogikk*. Oslo: Det Norske Samlaget

Dysthe, O. (1995): *Det flerstemmige klasserommet. Skriving og samtale for å lære*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Elsbakk, L. L. og Valle, A. M. (2000): *Språksprell. Metodiske språkleker for 4 – 6-åring*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag ASA

Elvemo, J. (2001): *La ordene bli mine. Om lese- og skrivevansker*. Kristiansand: Køber Forlag AS

Engen, L. (2002): *Lærerens ABC. Håndbok i lese- og skriveopplæring*. Oslo: N.W. Damm & Søn

Engen, L. (1995): *Idéhefte for 1. og 2. klasse*. Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter

Engen, L. (1998): *Læringsstrategiprojektet i Rogaland. Idésamling*. Stavanger: Senter for Leseforskning

Frost, J. og Lønnegaard, A. (1995): *Språkleker. Praktisk del*. Oslo: Universitetsforlaget

Frost, J. og Lønnegaard, A. (1995): *Sproglege til styrkelse af sproglig bevidsthed*. København: Dansk Psykologisk Forlag

Frost, J. (1999): *Lesepraksis – på teoretisk grunnlag*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

- Frost, J. (2009): *Språk- og leseveiledning – i teori og praksis*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Frost, J. og Nielsen, J. C. (2000): *IL-basis. Veiledning og håndbok*. Dansk Psykologisk Forlag
- Gilje, F. og Haugland, S.: *Arbeid med ord. Metodikk for lærere og foreldre*. Postboks 7085 Vestheiene, 4602 Kristiansand
- Hagtvet, B. E. (1988): *Skriftspråkutvikling gjennom lek*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hagtvet, B. E. og Palsdottir, H. (1992): *Lek med språket!* Oslo: Universitetsforlaget
- Hagtvet, B. E. (1996): *Fra tale til skrift. Om predikasjon og utvikling av leseferdighet i fire til åtteårsalderen*. Oslo: Cappelen
- Hagtvet, B. E., Horn, E., Lassen, L., Lauvås, K., Lyster, S. og Misund, S.: (1999): Når lese- og skrivevansker går igjen i familier. Tidlige risikotegn, skoleerfaringer og forebyggende tiltak. I: Artikler fra forskningsprogrammet Spesialpedagogisk kunnskap og tiltaksutvikling (1993-99). *Spesialpedagogikk*. Spesialutgave
- Helgevold, L. og Skaara, O. S.: *Prosjekt Leselyst. Lesestimulering for hele klassen*. Egersund: LESELYST ans.
- Helgevold, L. og Skaara, O. S.: *Grip boka. Litteraturprosjekt for 6. – 7. klasse*. Egersund: LESELYST ans.
- Høien, T. og Lundberg, I. (1989): *Lesing og lesevaner*. Oslo: Gyldendal
- Høien, T. og Lundberg, I. (1992): *Dysleksi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1999): *Veiledning L-97. Lese- og skriveopplæring*. Oslo: Norsk Læremiddelsenter
- Knudsen, B. S., Fuglestad, S. og Torsvik, S. (1994): *Bokstavkurs for 3. klasse, haust etter modell av Anna Mikkelsen*. Fjell kommune
- Knudsen, B.S., Fuglestad, S. og Torsvik, S. (1994): *Handbok for oppstart og drift av Intensive lesekurs*. Fjell kommune
- Mikkelsen, A. (1987): *Læsekursus omarbeidet til norsk*. Kopieringsoriginaler. Stavanger: Ped.senter
- Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning (2008): *Veiledningsmateriell til leseopplæring*. Veiledningshefter. Stavanger: Universitetet i Stavanger
- Lossius, A .R.: Om læring – skriftspråk. *Lekebarn. Lærebarn. En innføring i 6 – 10 pedagogikk*. Statens utdanningskontor i Hedmark og Oppland (video)
- Lyster, S.-A. H. (2001): Om lese- og skrivevansker – dysleksi. I: Befring, E. og Tangen, R. (red.): *Spesialpedagogikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Lyster, S.-A. H. (1992): *Ringeriksmateriellet*. Hønefoss: Tingleff forlag
- Lyster, S.-A. H. (1994): *Språkrelaterte lærevansker hos barn og ungdom. Kartlegging og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget

- Lyster, S.-A. H. og Tingleff, H. (1998): *Språkverkstedet*. Hønefoss: Tingleff forlag
- Lyster, S.-A. H. (1998): *Å lære å lese og skrive. Individ i kontekst*. Oslo: Universitetsforlaget
- Oftedal, M. (1993): *Språklig bevisstgjøring og ortografisk læring*. Stavanger: Senter for Leseforskning
- Programmet for Nord-Norge (1995): *Fals: Forebygging og avhjelping av lese- og skrivevansker* Pedagogisk-psykologisk distriktssenter for Alstahaugregionen
- Santa, C. M. og Engen, L. (1996): *Lære å lære*. Stavanger: Stiftelsen Dysleksiforskning
- Santa, C. M. (1999): *Lære å lese. Ei innføring i Early Steps metoden*. Stavanger: Stiftelsen Dysleksiforskning
- Skaathun, A. (1992): *Bokstavlæring*. Landslaget for norskundervisning, Oslo: J. W. Cappelens Forlag A S
- Skjelfjord, V. J. (1983): *Analysetrening i den første leselæringen*. Oslo: Universitetsforlaget
- Sønnesyn, G. og Hem, M. A. (1999): *Grunnlaget*. Skulestadmo: INAP, Be-Ma forlag

7. HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

BARNEHAGE, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Barna har glede av bøker og høytlesning	<ul style="list-style-type: none"> - Bruk av billedbøker i samtaler med barn - Planlagt og regelmessig høytlesning - Bruk av lydbøker, CD-rom og dataprogrammer - Bibliotek 	<p>Informasjon til foresatte om innholdet i denne planen</p> <p>Besøk på folkebiblioteket</p>	<p>Hele året</p> <p>Minst en gang pr år Styrer/fokebibliotek</p>
Språklig kompetanse				
• Talespråk	<p>Barna utvikler turtaking</p> <p>Barna utvikler lytteforståelse</p> <p>Barna tilegner seg hverdagsspråket.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Høytlesning - Fortellinger - Dikt - Rim - Regler - Sang - Samtale 	<p>Bevisst bruk av turtaking og bestrebing av lengre turtakingssekvenser</p> <p>Bruk av rim og regler.</p>	Hele året
• Ordforråd	<p>Barna utvikler fortellerferdigheter</p> <p>Barna utvikler et variert og kvalitativt godt ordforråd</p> <p>Barna utvikler forståelse for begreper som uttrykker størrelse, posisjon, mengde og farger</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Barna forteller med støtte i grupper - Munn gymnastikk - Lek - Temaarbeid - Bevisst bruk av rutinesituasjoner - Fokus ord - Ukens ord - Spill - Samtale - Turer - Mattepakken - Språkpakken 	<p>Legge til rette slik at barna får et felles erfaringsgrunnlag som basis for lek</p> <p>Personalet setter av tid til samtale om opplevelser, tanker og følelser.</p> <p>Legge til rette slik at barna får varierte og rike erfaringer.</p> <p>Sette av tid til samtale og undring sammen med barna.</p>	

BARNEHAGE, side 2

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
<ul style="list-style-type: none"> Språklig bevissthet 	Barna oppdager språkets formside	<ul style="list-style-type: none"> Lyd og lytting Rim, regler, rytme og sanger Klapping av stavelser i navn og ord Forlydsanalyse Lek med sammensatte ord Språkverkstedet 	Systematisk bruk av "Språksprell" for 5-åring	
<p>Bokstavkunnskap (logografisk)</p>	<p>Barna gjenkjenner sitt eget navn (5 – 6 åringer)</p> <p>Barna gjenkjenner sitt eget navn som forskjellig fra andres</p> <p>Barna kan skrive sitt eget navn</p> <p>5 og 6 åringer vet at bokstaver har et navn og en lyd</p>	<ul style="list-style-type: none"> Bruk av navnelapper, f.eks i garderoben Sammenlikning av ordlengde og form på barnas navn Forming av og lek med bokstaver i navnet sitt Hjelp til å skrive navnet sitt 		
<p>Ordlesing (logografisk)</p>	Barna gjenkjenner noen logoer i nærmiljøet sitt	<ul style="list-style-type: none"> Bevisstgjøring på skilt og logoer i barnehage og nærmiljø 		

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
<ul style="list-style-type: none"> • tekstskaping 	Barna opplever at det som sies, også kan skrives	<ul style="list-style-type: none"> - Synliggjøring av sammenhengen mellom tale og skrift, f.eks. ved nedskrivning av barnas eller egne utsagn - Stimulering til lekeskriving - Veiledning i bruk av riktig blyantgrep (5 – åringer) - Bevisstgjøring på lese- og skriveretning (5 – 6 åringer) 		
Kartlegging	Overvåke barnas talespråklige utvikling og oppdage barn som ikke følger forventet utvikling	Bruke relevant kartleggingsverktøy Barn med bekymringsfull talespråkutvikling kartlegges videre med TRAS	Anvende kartleggingsverktøyet ALLE MED. Observere om barna har et aktivt ordforråd på minst 50 ord ved 2 - 2,6 år	Ped.leder
	Gi ekstra hjelp til disse barna	Tiltak utarbeidet på bakgrunn av resultater fra ALLE MED, evt. TRAS Ved behov: Kontakt med PPT for ytterligere utredning		Gjennom hele året. Styrer/avdelings-leder
	Overføre informasjon til skolen om aktuelle barn		Overføringsmøte mellom barnehage og skole der nødvendig informasjon om barna overføres. Se egen rutinebeskrivelse.	Vår/styrer

HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

1. TRINN, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Elevene har glede av bøker og høytlesning	<ul style="list-style-type: none"> - Bruk av billedbøker i samtaler med barn - Planlagt og regelmessig høytlesning - Bruk av lydbøker, CD-rom og dataprogrammer - Informasjon til foresatte om lese- og skriveopplæringen - Stimulering til lekeskriving - Lesekvarten - Låne bøker fra skolebiblioteket 	Foreldremøte om lese- og skriveopplæringen	Etter jul. Kontaktlærer/spes. ped.kontakt + folkebibliotekar
	Elever har glede av bruk av lekeskriving			
Språklig kompetanse	• Talespråk	<ul style="list-style-type: none"> - Samtale, høytlesning, aktiv lytting - Lydbøker 		
	• Ordforråd	<ul style="list-style-type: none"> - Forklare ords betydning - Arbeid med klassifisering og sortering av grunnleggende begreper (f. eks. Magne Nyborg) 		
	Elevene videreutvikler språk- og lytteforståelse	<ul style="list-style-type: none"> - Drama og rollelek 		
	Elevene videreutvikler ordforråd og begrepsforståelse	<ul style="list-style-type: none"> - Bevisstgjøring på fortellers struktur (innledning, handling, avslutning) 		
	Elevene utvikler evnen til å beskrive sanseinntrykk språklig	<ul style="list-style-type: none"> - Ordne billedkort i en handlingsrekkefølge 		
	Elevene videreutvikler fortellerferdighet			

1. TRINN, side 3

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Bokstavkunnskap (tidlig bokstavforståelse)	<p>Elevene vet at bokstaver representerer lyder i talespråket</p> <p>Elevene gjenkjenner og kan benevne de store bokstavene</p> <p>Elevene gjenkjenner ord ved hjelp av første lyd eller av noen enkeltlyder</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Demonstrasjon av og trening i å la lyder representeres ved konkrete, for eksempel fargeklosser, og etter hvert av bokstavklosser eller bokstavkort - Introdusere alle bokstavene i alfabetet med navn og lyd - Lek med bokstavkasser - Allsidige formingsaktiviteter med bokstaver - Beskrivende analyse av bokstavenes form (Magne Nyborg) - Lydposer med tilhørende bokstaver 		
Ordlesing	<p>Elevene gjenkjenner andre navn enn sitt eget</p> <p>Elevene leser et utvalg ord logografisk</p> <p>Elevene lyderer og trekker sammen lydene til ord</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Visuell demonstrasjon av sammenheng mellom første bokstav og ordet - Merkelapper med navn på gjenstander i grupperommet - Memoryspill med logoer - Logojakt 		

1. TRINN, side 4

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Skriving • Tekstskaping • Fonologisk skriving	Elevene opplever at det som sies, også kan skrives Elevene skriver eget og andres navn og noen vanlige ord	- Lage diktinger - Stimulering til skriving - Lekeskriving - Avskrift, logografisk skriving		
	Elevene skriver ord med riktig forlyd	- Visuell demonstrasjon av sammenheng mellom første lyd og ordet		
Kartlegging	Ha god oversikt over elevenes utgangspunkt for skolestart	- Gå gjennom all informasjon fra barnehagene - Tiltak utarbeidet på bakgrunn av denne informasjonen	Møte med barnehagene for overføring av aktuell informasjon om barna som skal begynne på skolen (se egen overgangsrutine)	Våren før skolestart/ styrer i barnehage Kontaktlærer/leseveileder
	Overvåke elevenes leseutvikling og oppdage elever som ikke følger forventet utvikling	- Obligatorisk nasjonal kartleggingsprøve for 1. årstrinn - Innrapportere resultatene fra testene til skolens ledelse og kommunenivået	Gjennomgang av leseutviklingen med de foresatt Kartleggingsprøve for 1. trinn	Vår Kontaktlærer Mai Kontaktlærer Kontaktlærer/rektor

HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

2. TRINN, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Elevene har glede av høytlesing, drama, språkleker og egen tekstproduksjon	<ul style="list-style-type: none"> - Foreldre tas aktivt med i arbeidet - Foreldreveiledning - Daglig høytlesing - Lærer som rollemodell - Lek - Bibliotek 	Foreldremøte om lese- og skriveopplæring	August/september Kontaktlærer, spes.ped.kontakt
	Elevene har lyst til å lese og skrive			
Språklig kompetanse				
• Talespråk	Elevene videreutvikler ordforråd og begrepsforståelse	<ul style="list-style-type: none"> - Arbeid med ord og Begreper - Høytlesing 		
• Ordforråd	Elevene videreutvikler lytteforståelse	<ul style="list-style-type: none"> - Fortelling - Drama og rollelek - Samtale 	Språkleker	
	Elevene videreutvikler fortellerferdigheter			
• Språklig bevissthet	Elevene vet hva ord og setninger er	<ul style="list-style-type: none"> - Lytte ut lyder - Artikulatorisk analyse av ord (Skjelfjord) - Speil 	Språkverkstedet	
	Elevene foretar lydanalyse av ord			
	Elevene har kunnskap om sammensatte ord			

2. TRINN, side 2

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Språklig bevissthet, forts.	Elevene kan dele ord i stavelser	<ul style="list-style-type: none"> - Klappe rytme - Telle stavelser - Lære forskjell på vokal og konsonant 		
Bokstavkunnskap				
Formell	Elevene gjenkjenner bokstavens lyd, form og navn	<ul style="list-style-type: none"> - Bokstavplansjer i klasserommet - Variert lek med bokstaver 		
	Elevene kan benevne bokstavens lyd og navn	<ul style="list-style-type: none"> - Bokstavkasse, ABC-bøker 		
Funksjonell	Elevene vet forskjellen på vokal og konsonant	<ul style="list-style-type: none"> - Skrivning med rød- og blåblyant - Diktering i felles klasse 		
	Elevene gjenkjenner en bokstav som første lyd i kjente ord	<ul style="list-style-type: none"> - Ordskriving med støtte 		
	Elevene kan lage/skrive enkle lydrette ord	<ul style="list-style-type: none"> - Data 		
Ordlesing	Elevene lyderer og trekker sammen lydene til ord	<ul style="list-style-type: none"> - ABC-bøker - Integre arbeidet med lydering med søken etter helhet og mening 		
	Elevene har oppdaget at det finnes lydrette og ikke-lydrette ord	<ul style="list-style-type: none"> - Sammenlikne ords uttale og skrivemåte 		
	Elevene gjenkjenner noen høyfrekvente ikke-lydrette ord	<ul style="list-style-type: none"> - Øve på ordene 		

2. TRINN, side 3

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Leseforståelse	Elevene avkoder enkel tekst og får mening ut av innholdet	<ul style="list-style-type: none"> - Tekster med tilpasset vanskegrad - Samtale om teksters innhold ut fra overskrift og bilder for å aktivisere elevenes forhåndskunnskap og skape forventning til det som skal leses - Planmessig arbeid med læringsstrategier 		Kontaktlærer
Skriving				
• Tekstskaping	<p>Elevene deltar aktivt i felles tekstskaping i gruppa</p> <p>Eleven skriver egne tekster</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Dikteringer med lærer som sekretær - Skriftlige beskjeder og huskelapper - Skrive tekst til tegninger og bilder - Skrive fortellinger og bøker - Data 		
• Fonologisk skriving	<p>Elevene skriver på en måte som andre kan lese</p> <p>Elevene skriver lydrette ord uten konsonant-forbindelser riktig</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Stimulere, legge til rette for skriftlig aktivitet - Skrive med lærerstøtte (veiledning) 		
• Ortografisk skriving	Eleven skriver noen høyfrekvente ikke-lydrette ord riktig	<ul style="list-style-type: none"> - Øveord - Diktat 		

2. TRINN, side 4

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Kartlegging	<p>Sette i gang tiltak for elever som ikke følger forventet utvikling</p> <p>Fortsette overvåking av elevers språklige utvikling og oppdage elever som ikke følger forventet utvikling</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tolking av resultater fra kartleggingsprøve på 1. årstrinn. - Ved behov sette i gang videre utredning - Organisere grupper og utarbeide tiltak på bakgrunn av prøveresultatene <ul style="list-style-type: none"> - Obligatorisk nasjonal kartleggingsprøve for 2. Trinn - Innrapportere resultatene fra testene til skolens ledelse og kommunenivået 	<p>Individuell kartlegging av elever med resultater under kritisk grense på flere oppgave</p> <p>Gjennomgang av leseutviklingen med de foresatt</p> <p>Kartleggingsprøve 2. trinn</p>	<p>Skolestart Kontaktlærer/spes. ped.kontakt/PPT</p> <p>Høst-vår Kontaktlærer</p> <p>Vår – kontaktlærer</p> <p>Kontaktlærer/rektor</p>

HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

3. TRINN, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Elevene har glede av høyt- og stillelesing, samt av egen tekstproduksjon	<ul style="list-style-type: none"> - Lesekampanje - Bibliotek - Elever leser for hverandre - Lærer som rollemodell - Lek og drama - Data - Informasjon til og samarbeid med foreldre 	<p>Lese- og skriveopplæring tas opp som tema på foreldremøte</p> <p>Besøk på folkebiblioteket i forbindelse med den Kulturelle skolesekken</p>	<p>Kontaktlærer/spes. ped.kontakt</p> <p>En gang pr. år</p>
Språklig kompetanse				
• Talespråk	Elevene utvikler ferdigheter i å gjengi innhold i leste tekster, til å lytte og til å følge opp med spørsmål	<ul style="list-style-type: none"> - Lytte til eventyr og fortellinger - Skape og framføre egne fortellinger - Samtale - Drama - Gi elevene trening i å ta i bruk egen bakgrunnskunnskap 	Lesekurs eller andre tiltak for elever som kom under kritisk grense på den obligatoriske kartleggingen på årstrinn 2	Kontaktlærer/rektor/ spes.ped.kontakt
• Ordforråd	Elevene forteller hendelsesforløp, framfører egne tekster og fremmer egne synspunkter			
• Språklig bevissthet	Elevene videreutvikler ordforråd og begreper	<ul style="list-style-type: none"> - Samtale om språkets form - Lære regler for stavelsesdeling - Ulike typer oppgaver med stavelser og morfemer 		
	Elevene kan dele ord i stavelser visuelt			
	Elevene skiller mellom hovedmorfem og endelser.			

3. TRINN, side 2

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Språklig bevissthet, forts.	<p>Elevene hører forskjell på lang og kort vokal</p> <p>Elevene har kunnskap om, gjenkjenner og bruker fortellende, spørrende og nektende helsetninger</p> <p>Elevene arbeider med bruken av punktum, utropstegn og spørretegn</p> <p>Elevene vet at ord kan grupperes etter funksjon (ordklasser)</p> <p>Elevene kjenner til ordklassene substantiv, verb og adjektiv</p>	<p>- Pusle setninger og ord</p> <p>- Adjektivhistorier</p> <p>- Lete etter substantiv, verb og adjektiv i ulike typer tekster</p>		
Bokstavkunnskap	Elevene kan alfabetet			
Formell	Elevene gjenkjenner diftonger og andre sammensatte grafemer			

3. TRINN, side 3

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Funksjonell	Elevene mestrer bruk av fonologisk strategi i lesing og skriving			
Ordlesing	Elevene har automatisert fonologisk lesestrategi	- Bokstavplansjer - Data		
	Elevene bruker stavelses-lesing ved lesing av lengre ord	- Strategisk lesing, samtale om strategier for avkoding av lange og vanskelige ord		
	Elevene bruker sin kunnskap om morfemer i lesing	- Leseveiledning og – hjelp, både på skolen og hjemme		
	Elevene gjenkjenner hørfrekvente ikke-lydrette småord	- Parate ordbilder / hørfrekvente ord		
Leseforståelse	Elevene får mening ut av innholdet i tekstene de leser	- Bøker med tilpasset vanskegrad - Lærer demonstrerer strategier for aktiv lese-forståelse under høytlesing	Planmessig arbeid med læringsstrategier	Kontaktlærer
	Elevene leser med flyt og leseforståelse 25 ord/min.			
Skriving				
• Tekstskaping	Elevene skriver egne tekster i ulike sjangre, for eksempel dikt og eventyr	- Hente inspirasjon fra lest tekst - Skrive til bilder - Skrive fortellinger - Tegneserier		
	Elevene eksperimenterer med ulike virkemidler			

3. TRINN, side 4

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Tekstskaping, forts.	Elevene anvender stor bokstav, punktum, utropstegn og spørretegn i egne tekster	<ul style="list-style-type: none"> - Innføring i skriving av egne fortellinger med innledning, hoveddel og avslutning - Samtaler - Brevveksling 		
• Fonologisk skriving	<p>Elevene har automatisert fonologisk skrivestrategi</p> <p>Elevene bruker stavelses-strategi i egen skriving</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Skrive med og uten lærerstøtte - Diktat - Øveord - Kryssord - Avskrift - Utfyllingsoppgaver, for eksempel Akka, Bakka, Bonka, Rakka-serien 		
• Ortografisk skriving	<p>Elevene bruker sin kunnskap om morfemer i skriving</p> <p>Elevene skriver høyfrekvente, ikke-lydrette småord riktig</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ord-i-ord-øvelser - Arbeidsark med lydrette og ikke lydrette ord - Arbeid med sammensatte ord - Trening i å se sammenheng mellom tale og skrift - Øveord 		

3. TRINN, side 5

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Kartlegging	<p>Sette i gang tiltak for elever som ikke følger forventet utvikling</p> <p>Undersøke lesehastighet, leseforståelse og utviklingsnivå i skriving</p> <p>Fortsette overvåking av elevers språklige utvikling og oppdage elever som ikke følger forventet utvikling</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tolking av resultater fra kartleggingsprøve 2. årstrinn - Ved behov sette i gang videre utredning - Organisere grupper og utarbeide tiltak på bakgrunn av prøveresultatene - Carlstens leseprøve for årstrinn 3 - Obligatorisk nasjonal kartleggingsprøve for 3. trinn - Innrapportere resultatene fra testene til skolens ledelse og kommunenivået 	<p>Individuell kartlegging av elever med resultater under kritisk grense på flere oppgaver</p> <p>Lesekurs eller andre tiltak for elever som kom under kritisk grense på den obligatoriske kartleggingen på årstrinn 2</p> <p>Gjennomgang av leseutviklingen med de foresatte</p> <p>Kartleggingsprøve 3. trinn</p>	<p>Skolestart Kontaktlærer/PPT</p> <p>Hele året Kontaktlærer/rektor/ spes.ped.kontakt</p> <p>Januar/kontaktlærer</p> <p>Høst/vår Kontaktlærer</p> <p>Vår Kontaktlærer</p> <p>Kontaktlærer/rektor</p>

HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

4. TRINN, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Elevene viser leselyst og uttrykks glede	<ul style="list-style-type: none"> - Bruk av lærer/foreldre/eldre elever som rollemodeller - Lese/lytte til ny og eldre litteratur - Lettlestbøker som f. eks. Leseløveserien - Tegneserier og hørespill - Lesekampanjer og lesekort - Lek og drama - Spill som krever lesing 	Lese- og skriveopplæring gjennomgås på foreldremøte	Kontaktlærer/spes. ped.kontakt
Språklig kompetanse				
• Talespråk	Elevene videreutvikler fortellerferdigheter og fortellerglede	<ul style="list-style-type: none"> - Lærer/foreldre som rollemodeller - Drama - Diskusjon - Fortelling/framlegg av fagstoff for gruppa 		
• Ordforråd	Elevene videreutvikler ordforråd og begreper.			
• Ordforråd	Elevene utvikler ferdigheter i å argumentere og til å lytte til andres argumenter	<ul style="list-style-type: none"> - Arbeid med morfologi 		
• Språklig kompetanse	Elevene skiller mellom forstavelse, hovedmorfem(er) og endelse			

4. TRINN, side 2

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
<p>Språklig bevissthet, forts.</p> <p>Bokstavkunnskap</p> <p>Formell og funksjonell</p> <p>Ordlesing</p>	<p>Elevene vet at skrivemåten til et morfem er stabil selv om lydene endres (eks.: krig og krigsskip)</p> <p>Elevene kjenner til de ulike ordklassene og funksjonene deres</p> <p>Elevene gjenkjenner og benevner diftonger og andre sammensatte grafemer raskt og uten å nøle</p> <p>Elevene anvender kunnskapen om morfemer i lesing og skriving</p> <p>Elevene har automatisert fonologisk lesestrategi</p> <p>Elevene tilpasser lesestrategi etter behov</p> <p>Elevene leser med flyt og forståelse 50 ord/min.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ”Dagens vanskelige ord” - Lærer demonstrerer og forklarer - Løko - Fortellinger - Løse oppgaver - Øveord med utgangspunkt i diftonger og kj-, skj-, j-, og -ng/-gn-lydene - Veiledning i strategivalg - ”Strategisk lesing” (Ivar Bråten) 		

4. TRINN, side 3

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Leseforståelse	Elevene tar i bruk sin forforståelse i møtet med ny tekst	<ul style="list-style-type: none"> - Arbeid med overskrift - Bilder og kontekst som hint til å forstå tekstens innhold - Trening i å hente fram egen bakgrunnskunnskap om emnet en tekst omhandler - Trening i å formulere forventning til en tekst 	Planmessig arbeid med læringsstrategier	Kontaktlærer
	Elevene overvåker egen forståelse under lesing	<ul style="list-style-type: none"> - Trening i å stoppe opp ved ord og setninger de ikke forstår - Trening i å reparere egen forståelse (lese om igjen, spørre andre, bruke oppslagsverk) 		
	<p>Skriving</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tekstskaping <p>Elevene skriver fortellinger med begynnelse, utvikling og slutt</p> <p>Elevene bruker stor bokstav, punktum, utropstegn og spørretegn i egne tekster</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Proessorientert skrivning - Bibliotek/bøker/tegneserier - Lese og få inspirasjon fra tekster i ulike sjangre - Fellesopplevelser - Lytte til opplesing, hørespill osv. - Drama - Data 		

4. TRINN, side 4

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
<ul style="list-style-type: none"> • Ortografisk skrivning 	<p>Elevene skriver de fleste lydrette og mange ikke-lydrette ord riktig</p> <p>Elevene bruker det morfologiske prinsipp i skrivning</p> <p>Elevene bruker kunnskapen om lang og kort vokal ifht. dobbelt konsonant i egne tekster</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Skrive med og uten hjelp - Diktat - Øveord - Pedagogisk programvare - Bevisstgjøring av ord og uttale - Bevisstgjøring av ords grunnform - "Sprett og dra-ord" 		
Kartlegging	<p>Sette i gang tiltak for elever som ikke følger forventet utvikling</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tolking av resultater fra kartleggingsprøve 3. årstrinn - Ved behov sette i gang videre utredning - Organisere grupper og utarbeide tiltak på bakgrunn av prøveresultatene 	<p>Gjennomgang av leseutviklingen med de foresatt</p> <p>Lesekurs eller andre tiltak for elever som kom under kritisk grense på den obligatoriske kartleggingen på årstrinn 3</p>	<p>Skolestart kontaktlærer/spes. ped.kontakt/PPT</p> <p>Høst/vår Kontaktlærer</p> <p>Hele året Kontaktlærer/rektor/spes. ped.kontakt</p> <p>September Kontaktlærer</p>
	<p>Undersøke lesehastighet, leseforståelse og utviklingsnivå i skrivning</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Carlstens leseprøve for årstrinn 4 		

HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

5. TRINN, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Elevene viser leselyst og uttrykks glede	<ul style="list-style-type: none"> - Bruk av lærer/foreldre som Rollemodeller - Lese/lytte til ny og eldre litteratur - Tekster med tilpasset vanskegrad - Lese kampanje - Bibliotek 	<p>Lese- og skriveopplæring tas opp på foreldremøte</p> <p>Kurs om fagbøker på skolebiblioteket</p>	<p>Kontaktlærer</p> <p>Skolebibliotekansv./ kontaktlærer</p>
Språklig kompetanse				
<ul style="list-style-type: none"> • Talespråk 	<p>Elevene får fram et hovedpoeng i egen muntlig framstilling</p> <p>Elevene forteller en sammenhengende historie på en slik måte at andre kan forstå historien og fatte interesse for innholdet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Lærer demonstrerer ordning av argumenter med utgangspunkt i egen muntlig framstilling - Lærer demonstrerer bruk av ulike former for tekstbinding - Lærer veileder eleven i bruk av tekstbinding i planlegging av muntlige framlegg - Framlegg av lærestoff og nyheter 		
<ul style="list-style-type: none"> • Ordforråd 	Elevene videreutvikler ordforråd og begreper.	<ul style="list-style-type: none"> - Gjenfortelling av høytlesing og egen lesing - Lage egne historier 		

5. TRINN, side 2

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Språklig bevissthet	<p>Elevene vet at de kan variere ordvalget sitt ved hjelp av synonymer</p> <p>Elevene vet at deler av setninger kan flyttes uten at innholdet i setningen forandres</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Finne ord som betyr det samme som et annet - Bruke synonymordbok - Manipulering av setninger 		
Ordlesing	<p>Elevene bruker rask og sikker ortografisk avkodingsstrategi</p> <p>Elevene leser med flyt og forståelse 70 ord/min.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Mye lesing av tekst med tilpasset vanskegrad - Videreutvikle morfologisk kunnskap - Parlesing - Intensivt kurs i lesing 		Kontaktlærer/spes. ped.kontakt
Leseforståelse	<p>Elevene lager spørsmål til tekster de leser</p> <p>Elevene oppsummerer hovedinnholdet i tekster de leser</p> <p>Elevene har innarbeidet rutiner for å aktivisere, overvåke og justere egen forforståelse og leseforståelse ved lesing av tekst</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Lærer demonstrerer egen undring i møtet med tekst - Samtale om tekster - Gruppearbeid - Bruk av bildestøtte - Dialog om tekst - Trening i å ta i bruk all informasjon som finnes i teksten (tabeller, oppsummeringer, ordforklaringer osv.) - Lydbøker i kombinasjon med trykt tekst 	Planmessig arbeid med læringsstrategier	Kontaktlærer

5. TRINN, side 3

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Skriving Tekstskaping Ortografisk skrivning	<p>Elevene gir begrunnet respons på andres tekster</p> <p>Elevene bruker komma ved oppramsing</p> <p>Elevene ordner ord etter skrivemåte</p> <p>Elevene formulerer egne regler for skrivning av ikke-lydrette ord</p> <p>Elevene vet at ords opprinnelse bestemmer ordenes mening og skrivemåte</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Proessorientert skrivning - Veiledning i bruk av enkle kommaregler - Arbeidsark for lydrette og ikke-lydrette ord (Jørgen Frost) - Sortere ord etter skrivemåte og beskrive hva som er likt i de ulike ordfamiliene - Veiledende dialog med lærer - Arbeid med at ords skrivemåte bestemmes av betydningen og skrivemåten til grunnmorfemet ordet er avledet av (lagt – legge) 		
Kartlegging	Fortsette overvåking av elevers språklige utvikling og oppdage elever som ikke følger forventet utvikling	<ul style="list-style-type: none"> - Nasjonal prøve i lesing for 5. årstrinn - Tolking av resultater, ved behov videre utredning, og utarbeiding av tiltak på bakgrunn av prøveresultatene 	<p>Nasjonale prøver</p> <p>Individuell kartlegging av elever med resultater under fastsatt grense</p> <p>Lesekurs eller andre tiltak for elever som kommer på nivå 1 på nasjonale prøver</p> <p>Gjennomgang av lese-utviklingen med de foresatte</p>	<p>September/ kontaktlærer</p> <p>Kontaktlærer/spes. ped.kontakt/PPT</p> <p>Kontaktlærer/spes. ped.kontakt</p> <p>Høst/vår Kontaktlærer</p>

HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

6. TRINN, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Elevene viser leselyst og leseglede	<ul style="list-style-type: none"> - Bruk av lærer/foreldre som rollemodeller - Lese/lytte til ny og eldre litteratur - Tekster med tilpasset vanskegrad - Lesekampanje - Bibliotek - Lese- og skriveopplæring tas opp som tema på foreldremøte ved behov 		Kontaktlærer/spes. ped.kontakt
Språklig kompetanse				
• Talespråk	Elevene får fram et hovedpoeng i egen muntlig framstilling	<ul style="list-style-type: none"> - Praktisere bruk av tekstbinding i planlegging av muntlige framlegg - Fortelle eventyr, sagn og ordtak til yngre elever 		
• Ordforråd	Elevene videreutvikler ordforråd og begreper. Elevene presenterer muntlig nyheter og fagstoff på en slik måte at andre kan forstå og fatte interesse for innholdet	<ul style="list-style-type: none"> - Holde foredrag om utvalgte emner - Lage radioprogram - Prosjektarbeid - Lage intervjuer 		
• Språklig bevissthet	Elevene kjenner ulike muntlige sjangre Elevene vet at det er forskjell på teksttyper (skjønnlitteratur og sakprosa/fagtekster)	<ul style="list-style-type: none"> - Lesing av ulike teksttyper 		

6. TRINN, side 2

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Språklig bevissthet, forts.	Elevene har kunnskap om hoved- og leddsetningers funksjon	- Setningsanalyse		
Ordlesing	Elevene konsoliderer og videreutvikler ortografisk avkodingsstrategi	- Mye lesing av tekst med tilpasset vanskegrad - Lesing av ulike teksttyper		
	Elevene leser med flyt og forståelse 80 ord/min.			
Leseforståelse	Elevene utvikler ferdigheter i å lese "mellom linjene"	- Lærer demonstrerer - Samtale om felles leste tekster - Gjenfortelling av innhold av leste tekster (skjønnlitteratur og sakprosa)		
	Elevene oppsummerer hovedinnholdet i tekster de har lest	- Samtale / dialog om egne tekster - Lesing av andre elevers tekster / bytting av tekster		
	Elevene lager spørsmål til egne tekster	- Bevisstgjøring av egen strategibruk for å oppnå leseforståelse og læring		
	Elevene oppsummerer hovedinnholdet i egne tekster			
	Elevene gir begrunnet respons på andres tekster	- Proessorientert skriving - Utvikling av kriterier for vurdering og tilbakemelding på tekster		
Skriving				
• Tekstskaping	Elevene bruker leddsetninger i egne tekster	- Veiledning på elevtekster		

6. TRINN, side 3

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Skriving				
Ortografisk skriving,	<p>Elevene arbeider med bruk av komma i egne tekster</p> <p>Elevene formulerer egne regler for skriving av ikke-lydrette ord</p> <p>Elevene bruker egne og formelle rettskrivingsregler i arbeid med egne tekster</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Veiledning med utgangspunkt i komma-reglene - Arbeidsark for lydrette og ikke-lydrette ord (J. Frost) - Elevene sammenlikner egne regelformuleringer med formelle rettskrivingsregler - Elevene lager egne ordlister/rettebøker - Intensivt kurs i rettskriving 		
Kartlegging	Overvåke elevenes skriftspråklige utvikling	<ul style="list-style-type: none"> - Ordkjedetesten - Kartleggeren - Carlstens leseprøve for 6. trinn 	<p>Alle elever testes ved bruke av Kartleggeren</p> <p>Lesekurs eller andre tiltak for elever som trenger fortsatt lesetrening</p> <p>Gjennomgang av lese-utviklingen med de foresatte</p>	<p>Kontaktlærer/spes. ped.kontakt</p> <p>Januar – mars Kontaktlærer</p> <p>Høst/vår Kontaktlærer</p>

HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

7. TRINN, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Elevene viser leselyst og leseglede	<ul style="list-style-type: none"> - Bruk av lærer/foreldre som rollemodeller - Lese/lytte til ny og eldre litteratur - Tekster med tilpasset vanskegrad - Lesekampanje - Bibliotek - Lese- og skriveopplæring tas opp som tema på foreldremøte ved behov 		Kontaktlærer/spes. ped.kontakt
Språklig kompetanse				
• Talespråk	Elevene presenterer muntlig nyheter og fagstoff på en slik måte at andre kan forstå og fatte interesse for innholdet	<ul style="list-style-type: none"> - Holde foredrag om utvalgte emner - Lage radioprogram - Prosjektarbeid 		
• Ordforråd	Elevene videreutvikler ordforråd og begreper.	<ul style="list-style-type: none"> - Samtale om viktige sjangertrekk i eventyr, fortellinger og dikt 		
• Språklig bevissthet	Elevene vet at det finnes ulike skriftlige sjangre			
Ordlesing	<p>Elevene har konsolidert ortografisk avkodingsstrategi</p> <p>Elevene veksler mellom bruk av fonologisk og ortografisk lesestrategi på en fleksibel måte</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Mye lesing av tekst med tilpasset vanskegrad - Lesing av ulike teksttyper 		

7. TRINN, side 2

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Leseforståelse	<p>Elevene tar stilling til teksttype og leseformål før lesing</p> <p>Elevene videreutvikler ferdigheter i å lese "mellom linjene"</p> <p>Elevene leser med flyt og forståelse 100 ord/min.</p> <p>Elevene har rutiner for å aktivisere, overvåke og justere egen forforståelse og innholdsforståelse ved lesing av fagstoff</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Demonstrasjon - Trening individuelt og i gruppe - Veiledning - Samtale/dialog om det leste fagstoffet og rutinene elevene bruker for å tilegne seg lærestoffet - Bevisstgjøring av egen strategibruk for å oppnå leseforståelse og læring 		
Skriving Tekstskaping	<p>Elevene vurderer egne tekster med hensyn til formål og form</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Elevene velger ut tekster de er fornøyde med og grunngir valget - Logg 		
Ortografisk skriving	<p>Elevene anvender formelle rettskrivningsregler i egne tekster</p> <p>Elevene bruker komma i egne tekster</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Elevene lager egne rettebøker - Veiledning med utgangspunkt i kommaregler 		

7. TRINN, side 3

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Kartlegging	Overvåke elevenes skriftspråklige utvikling	<ul style="list-style-type: none"> - Carlstens leseprøve for 7. trinn - Kartleggeren - Tolking av resultat, ved behov videre utredning og utarbeiding av tiltak på bakgrunn av prøveresultatene 	<p>Alle elever testes ved bruk av Kartleggeren</p> <p>Lesekurs eller andre tiltak for elever som trenger fortsatt lesetrening</p> <p>Gjennomgang av lese-utviklingen med de foresatte</p>	<p>September / kontaktlærer</p> <p>Kontaktlærer/spes. ped.kontakt</p> <p>Høst/vår Kontaktlærer</p>

HANDLINGSPLAN FOR KVALITETSSIKRING AV LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I LUNNER KOMMUNE

8. – 10. TRINN, side 1

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Holdning og motivasjon til lesing og skriving	Elevene viser lese lyst og lese glede	<ul style="list-style-type: none"> - Bruk av lærer/foreldre som rollemodell - Lese/lytte til ny og eldre litteratur - Tekster med tilpasset vanskegrad - Lesekampanje - Bibliotek - Lesing og skriving tas opp som tema på foreldremøte ved behov 	Søkekurs.	Høst Kontaktlærer
	Tekstlesing	<ul style="list-style-type: none"> Elevene formulerer leseformål Elevene tilpasser lesingen sin etter teksttype og leseformål Elevene skiller mellom vesentlig og uvesentlig informasjon Elevene kan oppsummere hovedinnholdet i tekster de har lest Elevene organiserer tekstens innhold på en måte som er hensiktsmessig for læring 		<ul style="list-style-type: none"> - Trening i å stille spørsmål til teksten før lesing - Trening i skumlesing - Trening i å lese grundig og få med seg innholdet - Trening i å skrive sammendrag av leste tekster - Generell studieteknikk - Div. skjemaer for utvikling av læringsstrategier (Carol Santa) - Intensivt kurs i lesestrategier

8. – 10. TRINN, side 2

Hovedområde	Mål	Tiltak	Obligatoriske tiltak	Tid/Ansvarlig
Skriving Tekstskaping Ortografisk skriving	Se læreplanen i norsk Elevene anvender formelle rettskrivingsregler i egen tekstskaping Elevene anvender formelle tegnsetningsregler i egen tekstskaping	<ul style="list-style-type: none"> - Intensivt kurs i skriftlig formulering - Tekstskrivning under veiledning 		
Kartlegging 8. trinn	Fortsette å overvåke elevenes språklige utvikling og oppdage elever som ikke følger forventet utvikling	<ul style="list-style-type: none"> - Nasjonale prøver i lesing for 8. trinn - Carlstens leseprøve for 8. trinn - Tolke prøveresultat, ved behov utrede videre og utarbeide tiltak for elever som har behov for ekstra oppfølging 	Nasjonale prøver	September / kontaktlærer September / kontaktlærer September Kontaktlærer/PPT

Vedlegg 1: Rutiner for overgang fra førskolealder til skolealder (rev. 09.02.2010)

Når	Hva	Ansvar	Frist
Barn/elever med svært spesielle behov			
Minimum 1 ½ år før skolestart	Barn med behov for fysisk tilrettelegging, bygningsmessige forandringer, store timeressurser, spes.komp. ol. meldes skriftlig til skolen/komm.sjef.	Barnehage Foreldre Helsestasjon Ansvarsgruppe v/koordinator	
Høsten før skolestart	Tiltaksmøte: Møte om barn med behov for enkeltvedtak/spes.behov for tilrettelegging. Danner grunnlag for melding om behov. B.h.teamet deltar hvis nødvendig. Se spes.ped.årshjulet.	Barnehagestyrer innkaller	Perioden oktober – november
Alle barn			
April – juni	Overføringsmøte mellom skole og barnehage. Nødvendig informasjon om barn utveksles bla ved bruk av overføringsskjema (underskrevet av foreldre/foresatte). Personale fra andre fagområder deltar ved behov.	Rektor Barnehagestyrer	10. juni
August/september	Skolene sender halvårsplaner for undervisningen på 1. trinn til barnehagen så snart de er klare. Dette gir barnehagen oversikt over skolens undervisning.	Kontaktlærer 1. trinn	30. september
September	Foreldremøte i barnehagen med informasjon om overgangsrutinene og forberedelse til skolestart. Barnehagen sender liste til skolene over neste års elever	Barnehagestyrer	30. september
Oktober	Innskriving	Rektor	
September	Temamøte for eksisterende 1. trinns lærere og førskolelærere. Gjennomgang av deler av Rammeplan for barnehagen og Kunnskapsløftet	Barnehagefaglig rådgiver og skolefaglig rådgiver	Før høstferien
Januar/februar	Felles evalueringsmøte mellom barnehage og skole på ledernivå	Kommunenivået	1. mars
Vårhalvåret	Førskolebarna besøker skolen for å bli kjent på uteområdet	Rektor/barnehagestyrer	1. mai
Januar - mai	Gjennomføring av skolestartundersøkelsen. Nødvendig informasjon overføres til skolen. Samtykkeskjema må være utfylt. Se egen rutinebeskrivelse.	Helsestasjonen Skolelege	
Mai/juni	Bli-kjent-dag for førskolebarna m/foresatte. Informasjon om lærere, opplegg, kjennskap til rom/base og faddere.	Rektor/kontaktlærer	10. juni
Høst etter skolestart	Skole tar kontakt med barnehagen dersom det er behov for mer informasjon om enkeltelever. Husk samtykke.	Kontaktlærer	Fortløpende

Vedlegg 2: Skjema til bruk i overføringsmøte mellom barnehage og skole.

KONFIDENSIELT

Hensikten med møtet er å overføre nødvendig informasjon om det enkelte barn fra barnehage til skole slik at skolen settes i stand til å ta imot den enkelte elev på best mulig måte. Opplysningene vil kun være tilgjengelig for de av skolens personale som har behov for det og vil bli behandlet konfidensielt.

Våren:

Barnets navn:

Født:

Barnets sterke sider og eventuelle utviklingsområder:

Faglig og skolemessig motivasjon (interesse for rammeplanens fagområder)

Sosialt samspill (lek, språkutvikling, trivsel, sosio/emosjonell utvikling)

Selvstendighet (motorisk utvikling, hverdagsaktiviteter, påkledning, forstå beskjeder og utføre oppgaver)

Annen informasjon som kan ha betydning for barnets læringsutbytte

Jeg gir tillatelse/gir ikke tillatelse til at informasjonen på dette skjemaet overføres fra

_____ barnehage til _____ skole.

Vedlegg: _____

Dato:

Pedagogens underskrift:

Foresattes underskrift:

Kopi til foresatte

Plan for kvalitetssikring av lese- og skriveopplæringen i Lunner kommune

Vedlegg 3:

Forslag til rutiner for informasjonsutveksling mellom helsestasjon, barnehage og skole versjon 2 (utvikles videre i løpet av våren)

Informasjon fra helsestasjon til barnehage

1. Dersom undersøkelser avslører språkproblematikk tar helsesøster dette opp i samtale med barnets foreldre/foresatte og følger opp med veiledning og/eller ny time til vurdering.
2. Ved behov for tiltak der barnehagen kan bidra, avklarer helsestasjonen samtykke om utveksling av informasjon med barnehagen fra foreldrene. Evt. samtykke eller avslag på samtykke journalføres. Deretter tar helsestasjonen kontakt med barnehagen og utveksler informasjon samt drøfter tiltak. Dette kan være råd og veiledning til foreldrene, språkgrupper, samarbeidsmøte etc.
3. Ved større vansker henvises barnet til PPT eller andre hjelpetjenester.

Informasjon fra helsestasjon til skole

Dersom resultater fra skolestartundersøkelsen eller andre undersøkelser vurderes å ha betydning for barnas skolegang, skal helsestasjon/helsesøster innhente samtykke fra foreldre/foresatt før informasjon utveksles med skolen. Skjema for informert samtykke skal brukes. (Skjema må videreutvikles)

Informasjon fra barnehage eller skole til helsestasjonen

Dersom barnehage eller skole vil informere helsestasjonen/helsesøster om forhold en ønsker helsestasjonen skal følge opp rundt et barn, skal barnehage/skole innhente samtykke fra foreldre/foresatte om dette før en tar kontakt. Skjema om informert samtykke skal brukes.

Informasjon fra barnehage til skole

I overgangsmøtet mellom barnehage og skole skal overføringskjemaet benyttes for de barn en vil utveksle informasjon om. Ved andre tilfeller av utveksling av informasjon mellom barnehage og skole skal skjema for informert samtykke benyttes.

Vedlegg 4:

Henvisning av nye elever til PPT i henhold til årshjul for SPU-prosessen:

Prosessen er:

1. Kontaktlærer har ansvar for å kontakte spes.ped.kontakt og rektor ved behov for vurdering av enkeltelever. Kontaktlærer skaffer til veie den dokumentasjonen som finnes om elevene (tester, rapporter m.m.)
2. Skolen drøfter dette internt.
3. Ved behov drøfter skolen saken anonymisert med PPT for å avklare behov for henvisning.
4. Hvis henvisning er aktuelt, innhentes foresattes samtykke til henvisning.
5. Henvisningsskjema fylles ut og sendes PPT sammen med framskaffet dokumentasjon. Rektor og foresatte undertegner.
6. NB! Foreldre/foresatte selv kan fremdeles be om henvisning direkte ved å ta kontakt med PPT.